

DÜNYA EKONOMİSİNE BAKIŞ

Ergin Yıldızoğlu

erginy@tr.net

Görevimiz Tehlike - I

Geçen hafta, bana Türkiye'yi düşündüren iki yoruma rastladım. Birinin başlığı "*Küresel Tsunami'yi Beklerken*" idi. Diğer yorum da gezegenin canlı türleriyle ilgili olarak, "*Yeni bir soyun tükenme dalgasıyla karşı karşıyayız*" diyordu.

Tsunami kavramı bana, Türkiye ekonomisinin dengeleriyle dünya ekonomisinden gelecek basınçların kesişmesi, bunlara bölge jeopolitiğindeki dalganın çarpması halinde ortaya çıkabilecek durumu düşündürdü. "*Yeni bir soyun tükenme dalgası*" başlığını okuyunca da, Türkiye'de AKP ile aynı toplumsal projeyi paylaşmayan gazeteci ve yazarların soyu hızla tükeniyor diye düşündüm.

'Küresel Tsunami'yi beklerken'

Bu, *Foreign Policy* dergisi yazarlarından **Clyde Prestowitz**'in yorumunun başlığıydı. Bu yazar, "*küreselleşmenin geçen yıllarda değişmeye başlayan doğasının ve dinamiklerinin artık su yüzüne çıkmaya başladığını*", büyük bir sarsıntının gündemde olduğunu düşünüyor. Bu bağlamda ilk anda **petrol ve gıda, emtia fiyatlarında** görülen olumsuz gelişmelerin "*Büyük Resesyon*"dan yavaş da olsa çıkmaya başlayan ABD ve AB ekonomileri üzerindeki enflasyonist ve daraltıcı (stagflasyonist) etkileri dikkat çekiyor.

Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü (IISS) geçen hafta yayımladığı bir çalışmada, gıda fiyatlarındaki artışların, yaygın ekmek ayaklanmalarına yol açan 2008 yılındaki tarihsel zirve noktasını geçtiğini vurguladı. IISS'nin yorumundan, arz talep dengesindeki genel bozulma eğilimine ek olarak, iklim koşullarının yanı sıra, gıda ve emtia piyasalarında dolaşan **360 milyar dolarlık** spekülasyon sermayenin son fiyat artışlarında önemli rolü olduğu anlaşılıyordu.

Gıda fiyatlarındaki ani artışların, gelirinin yaklaşık yüzde 40'ını gıdaya ayırmak zorunda kalan Mısır ve Tunus (Kuzey Afrika, Ortadoğu) halklarının sabrını taşıran en önemli etkenlerden biri olmasından, bu bölgede başlayan devrimci dalganın yarattığı istikrarsızlıkların petrol fiyatlarındaki sert artışları tetiklemesinden, petrol fiyatlarındaki artışların da yeniden gıda fiyatlarına yansımalarından hareketle, **gıda ve petrol fiyatları arasında birbirini destekleyen, kırılması zor bir döngünün** oluştuğunu söyleyebiliriz. Petrol fiyatlarının bugünlerde oturduğu 100-115 dolar/varil aralığından sonra gideceği yön, geçen haftanın önemli tartışma konularından birini oluşturuyordu.

The Economist'in son sayısındaki yorumlara bakarsak, bu bağlamda, bir petrol şokunu engelleyebilecek ek petrolü piyasaya sürebilecek kapasite fazlasına sahip Suudi Arabistan anahtar ülke. Suudi rejiminin istikrarı ve kapasite fazlasının gerçekten iddia edildiği gibi var olup olmaması büyük önem taşıyor.

Economist'in sunduğu verilerden de, bu iki konuda, güven tazeleyebilecek bir şeyler söylemenin çok zor olduğu anlaşılıyor. Birincisi Suudi Arabistan'ın nüfusunun yüzde 70'i 30 yaşın altında. Bu çoğu eğitilmiş ve uluslararası "*kültürel siyasi rüzgârların*" etkilerine açık gençlerin yüzde 4'ü işsiz; kamuoyu yoklamaları halkın yüzde 90'a yakın bir kısmının rejimin ekonomik demokratik alanda iyileştirmeler gerçekleştirebileceğine inanmadığını gösteriyor. Bahreyn'deki istikrarsızlığın da Şii nüfusu üzerinden Suudi Arabistan'ı etkileme olasılığı,

İran'ın Şiileri korumaya yönelik demeçlerinin de katkısıyla artıyor. Suudi Arabistan'ın en önemli petrol rezervlerinin bulunduğu bölgede nüfusun çoğunluğunu Şiiler oluşturuyorlar.

İkincisi Suudi Arabistan'ın bir petrol şokunu önlemek için devreye sokabileceği kapasite fazlasının günde 3- 3.5 milyon varil olduğu tahmin ediliyor (ama bu bilgiler kesin değil). Buna karşılık, dünyanın toplam günlük petrol tüketimi 2010 da 2.7 milyon varil artmış; bu yıl 1.5 milyon varil daha artması bekleniyor. Bu toplam 4.2 milyon varil artışın Suudi kapasite fazlasından daha büyük olması Suudi bir şokun engellenebileceğine ilişkin güveni sarsıyor.

II. Dünya Savaşı öncesindeki gibi

Prestowitz'in makalesine geri dönersek, yazarın "*Tsunami*" beklentisinin arkasındaki diğer iki sorun alanı da dünya ticareti ve ABD Avrupa ekonomileri.

Prestowitz, hızla yayılmaya devam eden **ikili ticaret anlaşmalarının**, liberal dünya ticaret sisteminde II. Dünya Savaşı öncesini anımsatan bir parçalanma olasılığını güçlendirdiğini düşünüyor. Yazar, gerçek işsizlik oranı yüzde 17'ye ulaşmış olmasına, küresel borçları artmaya devam etmesine karşın ABD'nin hâlâ dünyanın ithalat merkezi olmaya devam ettiğine, bu alanda bir düzeltmenin kaçınılmazlığına dikkat çekiyor.

Avrupa'ya gelince; Prestowitz'e göre bugün Avro, deflasyon ve yüksek işsizlik pahasına ayakta kalabiliyor. Almanya, tasarruf ve yatırım yapıyor, üretiyor ve ihraç ediyor. Diğer AB ülkeleri ise, borçlanıyor, ithal ediyor ve tüketiyor. Şimdi borçlanamaz hale geldiler; Almanya bunlardan kemer sıkmalarını, Almanya modelini benimsemelerini, ihracata dayalı bir büyümeye yönelmelerini istiyor. Böylece, AB ya bu sürecin gerilimine dayanamayarak dağılacak. Ya da ihracata dayalı bir blok oluştuğunda, dünya piyasasına, dayanılması zor bir rekabet basıncı ekleyecek, piyasalar, kaynaklar üzerindeki kontrol yarışını daha da hızlandıracak.

Diğer taraftan, *Der Spiegel*'le bir söyleşi yapan Amerikalı ekonomist Prof. **Barry Eichengreen**'e göre, AB bankaları, halkın sandığından çok daha tehlikeli bir konumda. İrlanda, Yunanistan gibi ülkeleri, giderek daha pahalı krediler almaya zorlayarak ayakta tutmaya çalışmak yerine, Almanya ve Fransa kendi bankalarını kurtarmaya öncelik vermeli. Bu bankaların batık borçlardan temizlenerek, yeniden kapitalizasyonu için yaklaşık 180 milyar Avro gerekiyor.

Bu noktada petrol ve gıda fiyatları artışlarının hem enflasyonist hem de durgunluğu artırıcı etkilerine, AB ve mali dengeleri AB'den daha bozuk olan ABD bağlamında dönersek, "*Tsunami*" beklentisinin çok da abartılı olmadığını görebiliriz. Borçların temizlenebilmesinin ağrısız yolu ekonomik büyümeden, sancılı yolu da borç silmekten (iflas), kısmen de enflasyon yoluyla borcu eritmekten geçiyor. Ancak mali sermaye, borç silmeye (zararın bir kısmını üstlenmeye) karşı, enflasyondan da hiç hoşlanmıyor ve merkez bankalarına faizleri arttırması için baskı yapıyor. MB'ler bu baskıya boyun eğlerse zayıf ekonomik toparlanmanın yerini resesyona bırakarak borçları temizlemenin tek kabul edilebilir yolunu tıkaması kaçınılmaz görünüyor. AB çalışanlarının da artık sabrı taşmış durumda, bankalar için daha fazla fedakârlık yapmaktan yana olmadıkları kesin.

Ekonomik toparlanma tehlikeye girer, ekonomik modeller tıkanır, dünya pazarı parçalanma belirtileri gösterir, bu sırada toplumsal muhalefet hemen her yerde yükselirken, resmi şu olgulara bakarak tamamlayabiliriz: Yıllık küresel silah satışları, 2008-2009 döneminde tüm tarihsel rekorları kırarak 400 milyar dolara ulaştı; 1 trilyon oldu diyenler de var (*Japan Times*). Rusya askeri yenilenmeye 2020'ye kadar 650 milyar dolar harcayacak (BBC). Çin savunma bütçesi bu yıl yüzde 13 artıyor (*The Guardian*)...

Görevimiz Tehlike - II

Nature dergisinin geçen haftaki sayısında yayımlanan bilimsel bir araştırmaya göre, 540 milyon yılda canlı türlerinin yüzde 75'inin yok olmasına yol açan beş "tükenme" dalgası yaşamış olan dünya, bir altıncısının eşiğinde olduğunu düşündürüyormuş (USA Today). Pazartesi yazımda işaret ettiğim gibi bu haber bana Türkiye'de olanları çağrıştırmıştı.

Geride bıraktığımız yarım asırda, her seferinde, sosyalist - demokratik muhalefetin temsilcilerinin, kurumlarının yüzde 75'inden fazlasını imha eden iki askeri darbe dalgası yaşamış olan Türkiye'de bu kez de parlamenter rejim altında şekillenen bir üçüncü dalga yaşanıyor diye düşündüm.

'Yaşam alanı' uyumsuzluğu

Berkley, Sao Paulo üniversitelerinden ve Durham Ulusal Evrimsel Sentez Merkezi'nden bilim insanlarının birlikte hazırladığı çalışma geçmişteki soyu tükenme dalgalarının, yanardağların patlaması, örneğin 65 milyon yıl önceki dinozorları da yok eden son dalgada olduğu gibi Meksika'nın Yucatan bölgesine meteor çarpması benzeri **doğal şoklardan** kaynaklandığını saptıyorlar.

Bilim insanları, bu kez, canlı türlerinin yok olmasında en etkin rolü, insanların yaşam alanlarının genişleyerek **diğer canlıların yaşam alanlarını işgal ederek dönüştürmesinin** oynadığını düşünüyorlar. Biyologlar, geçen 500 yıl içinde 5 bin 770 memeli hayvan türünden 80'inin soyunun tükendiğini saptamışlar. *Science* dergisinde 1995'te yayımlanan bir başka araştırma, soyu tükenme hızının, geçmişteki dalgalarınkinden, türüne göre 100 ila 1000 kat daha yüksek olduğunu gösteriyormuş. O araştırmadan bugüne yapılan bilimsel çalışmalar bu bulguları defalarca doğrulamış, dahası, soyu tükenme sürecinin giderek hızlanmakta olduğunu da ortaya çıkarmış.

Geçen 20 yılda, kapitalizmin doğal kaynakların kullanımını, tropik ormanların kesimini, doğal çevrenin, su kaynaklarının, atmosferin kirletilmesini ne kadar hızlandırdığını anımsayıp Türkiye'ye geçelim.

Türkiye'de **sosyalist - demokratik muhalefet**, bundan önce iki kez askeri darbelerin şoku ile imha edildi. Son yıllarda biraz farklı bir süreç yaşanıyor. Yaklaşık 25 yıldır, Siyasal İslam, sivil toplum alanını, Aydınlanma geleneğinin, seküler, demokratik ve sosyalist düşüncelerinin yaşamasına olanak veren alanlarını yavaş yavaş işgal ederek dönüştürüyor, kendi "*hakikat rejimini*" ve "*biyopolitiğini*" (beden disiplini) yerleştiriyordu. Bu süreç "*28 Şubat*"tan sonra AKP hükümetleri döneminde hızlandı. Ergenekon davasıyla birlikte tırmanan "*pasif devrim sürecine*", yukarıdan, devletin şiddet araçlarının, yargı kurumlarının reflekslerinden kaynaklanan şoklar eklendi; süreç daha da hızlandı.

Ve küresel tsunami

Bence bu hızlanma, Türkiye'deki egemen rejimin istikrarını koruyabilmesi için, toplumsal muhalefetin susturulması gerekiyor olmasından kaynaklanıyor. Pazartesi yazımda tartıştığım "*Küresel Tsunami*" önümüzdeki dönemde, bu kıyıları ulaşacak. AKP ekonomi ve dışişleri kadroları, yaklaşımları, yetersiz varsayımlara ve kaynaklara dayandırdıklarından, bu dalgayı yönetmekte zorlanacaklar. O zaman rejimin istikrarını korumak için muhalefetin sesini kısarak daha da önem kazanacak.

Enerji ve gıda fiyatlarındaki artışlar hem enflasyonu hem de maliyetler üzerinden büyümeyi etkileyerek, işsizliği, yoksullaşmayı arttıracak. Türkiye ekonomisi, hızlı ekonomik büyümeyi

sıcak para girişini hızlandırarak, dış ticaret dengesinin bozulmasına aldırılmadan kaygan bir zeminde korumaya çalışıyordu. Geçen haftalarda uluslararası mali piyasalarda bu konu gündeme gelmeye, kuşkular dile getirilmeye başlanmıştı. Geçen haftanın başında, az gelişmiş ülkelerin bono (borç) piyasaları, Kuzey Afrika üzerinden gelen ani bir güven çürümesiyle, 2008'den bu yana en büyük satış dalgasını yaşadığında, *Bloomberg* yorumcuları, “*En çok Türkiye kâğıtları kaybetti*” diye yazarken, petrolünün yüzde 93'ünü ithal etmek durumunda kalmasına da değiniyorlardı. RBS London'dan yükselen piyasalar analisti **Tim Ash**'a göre de “*Türkiye bugünkü krizden önemli ölçüde etkilenecek*”.

Bugünkü krizin etkileri piyasa dinamikleriyle de sınırlı kalmayabilir. Rejimlerden hoşnut olmayanlar, büyük kalabalıkları önemli, medyanın kolaylıkla görebileceği merkezlere toplayarak orada bir süre kalmayı başarabildikleri takdirde fiziki çaplarından çok daha büyük etkiler yaratarak rejimleri zorlayabileceklerini öğrendiler. Bu dersi Kürt hareketinin de almış olduğu anlaşılıyor. Kıbrıs halkının düş kırıklığının da öfkeye ve kitlesel eylemlere dönüşmeye başladığı görülüyor. Bu iki dinamiğe bir de Suriye veya Kuzey Irak üzerinden gelebilecek bir siyasi sarsıntının ya da sığınmacı dalgasının olası etkilerini eklediğimizde rejimin istikrarını korumakta nasıl daha da zorlanacağını gözümüzde canlandırabiliriz sanırım.